

C S E R N U S S Á N D O R

MAGYARORSZÁG-KÉP A FRANCIA KIRÁLYSÁG KÖZÉPKORI FORRÁSAIBAN (10–15. SZÁZAD)

K I V O N A T: Gyakran hangzik el, hogy Magyarország a franciák jó része számára még mindig *terra incognita* és különösen vonatkozik ez az ország középkori történetére. A tanulmány röviden áttekinti a magyar-francia kapcsolatok története elmúlt másfél évszázadának historiográfiáját és meghatározza annak főbb periódusait, konjunkturális (gyakran politikailag is motivált) korszakait. Megállapítja, hogy mind a kapcsolattörténeti kutatásokban, mind a források feltárása, mind pedig feldolgozása tekintetében újabban jelentős eredmények születtek. A kapcsolatok történetét Magyarország európai beilleszkedésének, a nyugati struktúrákhoz történt csatlakozásának és a keresztény Nyugat expanziójának összefüggésében vizsgálja. Ez dominál a magyar-francia kapcsolatok történetében is. A középkor folyamán Magyarország hosszú utat tett meg, amennyiben a nyugati kereszténység elleni második inváziós hullám aktív résztvevőjéből a kibővült Európa fontos szereplőjévé és regionális nagyhatalmává, Nyugat keleti-délkeleti határainak védelmezőjévé vált. A kapcsolatok intenzitását erősen befolyásolta Magyarország geopolitikai és geostratégiai pozíciója. Ezt a folyamatot jól mutatják a középkori források magyar-képének változásai. A kapcsolatok történetének első időszakától eltekintve a két ország általános érdekei többnyire találkoztak egymással. Ez az időszak ért véget a török hódítással és az ország három részre szakadásával, a királyi Magyarország Habsburg világbirodalomba tagozódásával.

K U L C S S Z A V A K: „kalandozások”, evangelizáció – államalapítás, magyar szentek, kereszties hadjáratok, dinasztikus kapcsolatok, kereszténység védőpajzsa, nemzettudat, nemzetközi politika.

A középkor iránti általános érdeklődés 20. századi növekedése a kapcsolattörténeti kutatásokra is jótékony hatást gyakorolt. Ennek során a sokak által gyakran marginálisnak tekintett szakterület maga is jelentős fejlődésen ment keresztül, amelynek eredményeképp a korábban szűk mezsgyén mozgó pozitivista korszakot interdiszciplináris megközelítésű, civilizációtörténeti, mentalitástörténeti orientációjú kutatási programok egészítették ki, illetve váltották fel. Mindez vonatkozik a középkori magyar–francia kapcsolatok kutatására is, melynek historiográfiájában – nagyon leegyszerűsítve – öt főbb (négy konjunkturális és egy visszaesést hozó) szakasz rajzolódik ki. Az első, pozitivista korszakban a magyar vonatkozású forrásanyag bővítésének és publikálásának igénye dominált. A második a trianoni diktátumot követő időszak volt. A háborúban vesztes, majd a békét is súlyosan megszenvedő Magyarország a nemzetközi „kommunikációs küzdelem” utóvédharcaiban is defenzívába kényszerült és vesztesre állt. Ennek során igyekezett a magyar–francia történelmi és irodalmi kapcsolatok közös értékeit előtérbe állítani, és kiemelni a magyarok európai civilizáció szempontjából is jelentős történelmi teljesítményeit.¹ Az általános, ambiciózusabb cél pedig az volt, hogy az „ezeréves” Magyarország keresztény értékeire való hivatkozással minél több embert nyerjenek meg a magyar revízió ügyének. A nyugati kapcsolattörténeti kutatások harmadik szakaszában visszaesés következett be: Magyarországon a második világháborút követő időszak általában nem kedvezett a középkorkutatásnak, még kevésbé a nyugati kapcsolatok tanulmányozásának. Változás a hatvanas évek végétől volt érzékelhető, amikor az „enyhülés” légkörében a lehetőségek kiszélesedtek. Ebben az időszakban a magyar tudományosság a nemzetközi téren is aktívabb lett,² s ez jótékony hatással volt a régebbi korszakok (régii magyar irodalom, középkor,

1 A középkori Magyar Királyság történetéből például ilyen volt a Nyugat, a nyugati kereszténység védelmében betöltött küldetés hangsúlyozása. A „Magyarország a Kereszténység védőpajzsa”-képek e téren különösen jó esélyei voltak, hiszen már addig is hatalmas irodalma volt és kapcsolódott a korábbi francia–magyar közös hagyományokhoz. Montéty 2009. 705–706. részletes összefoglaló Terbe 1936. 292–350.

2 Az együttműködésnek kialakultak és továbbfejlődtek az intézményes keretei. Ebben fontos szerepet játszott az 1977-ben alapított Magyarságtudományi Társaság. DL 2019, 512–513, 524–525.

reneszánsz) tanulmányozására, és elhozta a középkori kapcsolattörténeti kutatások – köztük a francia–magyar közös történelem tanulmányozásának – a reneszánszát³ is. A negyedik, felfelé ívelő periódus a rendszerváltozást előkészítő szellemi folyamatokhoz kapcsolódott, annak bekövetkeztével újabb lendületet kapott. Az ötödik fázis, amelynek erős motivációt adott az európai uniós csatlakozás elérhető közelségbe került perspektívája, a kilencvenes években bontakozott ki.⁴ A kutatási terület ezzel ismét új dimenziókba került, ráadásul volt a megközelítésben egy lényegi és igen biztató eltérés a korábbi időszakhoz képest: az európai csatlakozás előtt álló közép-kelet-európai országok iránti nyugati érdeklődés ezúttal általános volt, széleskörű és kölcsönös.⁵ A komplex megközelítés részeként felvetődött az a kérdés is, hogy a meglévő ismeretanyag eredményei valorizálódtak-e, és ha igen, milyen mértékben és hogyan jelentek meg a francia köz- és felsőoktatásban.⁶

Ha mérlegre tesszük az elmúlt évtizedek magyar–francia kapcsolattörténeti kutatásainak eredményeit, több területen látható fejlődés. Mindenekelőtt

-
- 3 A közelmúltban tudománytörténeti érdekességű kötet jelent meg erről a korszakról. A „reneszánsz reneszánsza” széles hazai és nemzetközi szakmai közönséget érintett, és az egyetemi oktatás, valamint a tanárképzés multiplikátor hatása következtében a társadalmi hatása sem lebecsülendő. Ács – Székely 2021.
  - 4 Ehhez kapcsolódott, hogy Magyarország átfogó országimázs-építő koncepció jegyében, szakmailag kiemelkedő színvonalú, látványos programokkal lépett történelmi és kulturális értékeivel a világ elé. Europalia Hungaria (Brüsszel, 1999), Frankfurti Könyvvásár díszvendégsége (1999), Franciaországban (2001), Olaszországban (2003), Nagy Britanniában (2004), Luxemburgban (2005) Németországban (2006) szerveződtek kulturális évadok, a franciaországinak pedig kifejezetten erős történeti – sőt, középkortörténeti (Saint-Germain-en-Laye, Paris – Carnavalet, Lyon, Fontevraud) komponense volt.
  - 5 Közép-Európa vonatkozásában: Delsol – Maslowski – Nowicki 2002. De Cevins 2013., 2021. Az Angers-i és a Szegedi Egyetem együttműködésében elindult egy hat kötetes (megjelent öt kötet) Magyarország-történet, melynek két kötete a magyar középkort mutatja be. Histoire PUR 2001-. Kristó 2001., Engel – Kristó – Kubinyi 2004. Az újabb eredmények összefoglalásában és közkinccsé tételében kiemelkedő szerepet játszott a Bárány Attila koordinációjával működő MTA Lendület kutatócsoport. Bárány 2014. Konferenciakötetek: Györkös – Kiss 2015., 2017.
  - 6 A kilencvenes években közepén készült áttekintés azt mutatta, hogy e téren nagy a lemaradás. A középkori magyar–francia kapcsolatoknak gyakorlatilag nincs, a középkori Magyarországnak pedig alig van bennük nyoma. Rohr – Vigh 1995 és 1996. Újabb felmérésről nincs tudomásom.

– az újabb alapkutatások következtében – alaposan megnövekedett az ismert történeti és irodalmi források mennyisége.⁷ Összefoglaló bibliográfiák és adatbázisok készültek el, új forráskiadványok születtek és fontos szövegek magyar fordításai láttak napvilágot. Nagy előrelépés történt a feldolgozások, az egyéni és az intézmények közötti, a hazai és a nemzetközi tudományos együttműködés és publikációk területén is. Konferenciák szerveződtek, itthon és külföldön (nem egyszer társirányítású formában) disszertációk születtek, tematikus és gyűjteményes munkák készültek el, melyeknek eredményei fokozatosan beépültek az összefoglaló művek anyagába is. Úgy tűnik, hogy elérkezett az átfogó szintézisek ideje.⁸ Az utóbbi negyedszázad eredményeiben nagy szerepük volt az évfordulókhoz, ünnepi eseményekhez kötődő, alapkutatásokat is generáló és szintetizáló szakmai eseményeknek.⁹ Az újabb tudományos eredmények fényében megtörtént a korábban ismert források újraolvasása is. A magyar vonatkozású kútfők feltárása, kritikai elemzése, összeállítása és feldolgozása terén végzett kutatások eredményeképp a közelmúltban alampunkák készültek el.¹⁰ Mivel a témakörnek jól hozzáférhető új feldolgozásai állnak rendelkezésre, az alábbiakban a középkori magyar–francia kapcsolatok történetének csak azokra a fejezeteire szeretnék röviden kitérni, amelyek az országkép bemutatása szempontjából érdekesek, ahol új eredmények születtek, illetve amelyeknek napjainkban különleges aktualitása is van.

7 A francia nyelvű anyagot illetően a 20. század végén a források száma már száz fölé emelkedett, melyhez Seláf Levante a maga területéről megközelítően ugyanennyit tett hozzá. Csernus, 1999.

8 Csukovits 2015. Seláf 2015.

9 Itt a Honfoglalás mille-centenáriuma (1996), a magyar államalapítás millenniumára (2000), Szent Márton születésének ezerhétszázadik (316), Szent Erzsébetének nyolcszázadik (1217) évfordulójára, valamint olyan nagy ívű összegző kiállítások anyagára kell elsősorban gondolnunk, mint amilyenek az Anjou Európa (2001), Sigismundus (2005) vagy éppen a Reneszánsz évben (2008) Hunyadi Mátyás korának bemutatására vállalkoztak. Az Európai Unió országai jobban meg akarják ismerni leendő tagjaikat, a közös Európa „másik felét” (Chaunu). Delsol – Maslowski – Nowicki 2002. De Cevins 2021. Áttörést jelentő tudományos ismeretterjesztő cikksorozat a Le Monde vasárnapi mellékleteként („Az ezredik esztendő 12 hőse”) az egyik Szent Istvánról szól. Langellier 2000. július 22. 10–11. Lásd még De Cevins 2004, 11, 12–22, 418–425. Csukovits 143–144.

10 Bácsatyai 2015, 2016. Csákó 2015., Fábíán 2019., Körmendi 2019.

A franciaországi magyarsággép alakulásának folyamatát – a leglényegesebb elemek említésével – a 10. századtól a 16. század elejéig követjük végig. A magyar-francia kapcsolatok és a hozzájuk kötődő magyarsággép vizsgálatok, a hazai történetírásban meghonosodott kifejezés szerint a „kalandozások korát” szokás először említeni, amely mindkét ország történetírásában és történeti emlékezetében – és persze tankönyveiben is – megjelenik. A francia anyagban az Árpád-korra vonatkozóan értékes, de szélesebb körben kevésbé ismert információk vannak, ám a tankönyvekben kevés szó esik róluk. A köztudatban a kapcsolatok aranykora az Anjouk időszakára esik, még akkor is, ha ma már tudjuk, hogy ebben Zsigmond uralkodásának is igen jelentős szerepe volt. Az Anjoukról beszélnek a francia források (és valamelyest a 20. századi francia tankönyvek) is. Zsigmond a gazdag francia forrásanyagban alapvetően császárként (helyenként német vagy római királyként) de azért elég gyakran magyar (ritkábban és cseh) királyként, a későbbi történetírásban viszont szinte kizárólag császárként szerepel. A korábbi kútfők alaposabb tanulmányozása és az újabbak bevonása ráirányította a figyelmet az V. Lászlóval kapcsolatos (viszonylag jól dokumentált) francia forrásanyag rejtett értékeire.¹¹ A korabeli források alapján is megkülönböztetett figyelem kísérte Hunyadi Jánost és Mátyást. Mivel a török ellen folytatott több évszázados küzdelem megkerülhetetlen téma, a Hunyadiak – különösen János (a *Chevalier Blanc*) – alakja későbbi francia történetírásban (és ritkábban, a tankönyvekben) is visszatér. A huszadik század második feléig a legnagyobb érdeklődés Hunyadi törökellenes harcait övezte. Ő az első olyan magyar történelmi személyiség (nem király és nem szent), aki a korabeli forrásokban név szerint szerepel. A legfontosabb 19. századi, francia történész által írott Magyarország-történet ugyancsak az ő személye köré épül. Chassin azonban nem ismerte a középkori forrásokat, és könyvét az 1848–49-es magyar szabadságharc iránti szimpátia, Jules Michelet és magyar barátai befolyásolták.¹²

11 Sokoldalúan mutatták ezt be a közelmúlt igen komoly szakmai bázisra támaszkodó nagy összegű kiállításai, mint a Fontevraud-ban a Franciaországi Magyar Év (MAGYart, 2001) illetve Luxemburg európai uniós elnökségéhez köthető nagyszabású kiállítások. Lásd Europe des Anjou 2001., Sigismundus 2005. Csukovits 2015, 154-159.

12 Főleg Auguste de Gérando, Teleki Pál, Szalai László, Irányi Dániel. Chassin 1856a és 1856b. Műveiben Chassin a magyarok habitusában és történetében egy „közép-európai Franciaországot” látott. Tonnerre 2015, 347-349.

Vannak persze a középkori magyar történelemben más fontos periódusok és személyiségek is, akik a francia tankönyvekben ugyan nem (vagy épp magyar vonatkozásban nem) szerepelnek, de a tudomány és a szélesebb közönség előtt egyáltalában nem ismeretlenek. (A francia közvélemény számára őket „csak” össze kell kötni Magyarországgal.) Ilyen II. Szilveszter (Gerbert d’Aurillac), a „francia pápa” és a koronaküldés hagyománya,¹³ vagy a franciaországi kötődésű szerzetesrendek (a bencések, a francia alapítású ciszterciek, majd később a koldulórendek) tevékenysége. A szakmai közönség számára régóta ismert az Árpádok és a Capetingek közötti dinasztikus kapcsolatok fontossága (az első évszázadokból mindenekelőtt III. Béla, Imre és II. András kora), melynek felújítására később a Valois-ház uralkodói is rendre kísérletet tettek.¹⁴ A francia tankönyvekig azonban csak a kalandozások és a törökellenes harcok, s ritkábban a magyar államalapítás, a Capet–Anjou-dinasztia magyarországi országglása, Hunyadi János törökellenes harcai és Mátyás Magyarországá jutott el.

A téma sajátossága, hogy a forrásait a szorosán vett történeti kútfőknél szélesebb körben is keresni lehet.¹⁵ A magyar vonatkozásokat tartalmazó irodalmi műveknek különösen fontos szerepük van az országgép alakításában. Ebből következik, hogy át kell lépni a képzelet, sőt a népi etimológia által teremtett területekre is. Tudjuk, hogy a középkor gyakran a fikció és a valós világ határán mozgó legendák világa. Magyarországról és a magyarokról alkotott kép esetében sincs ez másként. Érdekes példa erre, az a kapcsolat, mely francia eredetmítoszhoz kötődik. A legendának nincs, vagy alig van (amennyiben egy nagy kelet–nyugati kelta vándorlási időszak áttételes emlékét őrizheti) valós történeti alapja. A „trójai frankok” legendája egy olyan eredetmítosz, amely a franciák

13 Fügedi 1992, 175–178. Riché 1999. De Cevins 2004, 143–171

14 Az előbbi esetben III. Béla két francia házasságára, Châtillon Annára (1153 – 1172 – 1184), Capet Margitra (1158 – 1186 – 1196), II. András második feleségére Capet-Courtenay Jolántára (1197 – 1215 – 1233), illetve Nagy Lajos két leányának (Katalin, majd Mária) Orléans-i Lajossal tervezett házasságára, V. László Franciaországi Margittal kötött megállapodására, majd Candale-i /Foix) Anna (1484 – 1502 – 1506) II. Ulászlóval kötött házasságaira gondolunk.

15 Így például még a hosszú ideig tartó magyarországi latinság is érdekes asszociációkra csábíthat: Illyés szerint a latin nyelv szelleme is összekötő kapocs lehet a két nép mentalitásában. Idézi Szávai 1989, 8–9.

középkori identitáskeresésével, Kelet iránti érdeklődésével is összefüggött, igen elterjedt volt, mintegy évezreden keresztül tartotta magát a francia gondolkodásban és volt egy eleme mely végül a magyarok és a franciák között egyfajta összekötő kapocsná vált.¹⁶ Eszerint a trójaiak nyugatra vándorlásuk során, a Duna partján alapítottak egy várost, melyet Sicambriának neveztek, s róla kapták a nevüket.¹⁷ Vagyis az köti össze őket a magyarokkal, hogy a föld, amelyet a frankok legendás ősei laktak, azonos azzal, amelyen később a magyarok telepedtek le. Ennek nyomait a középkori magyar forrásokban (például a Képes Krónikában, Thuróczy nál) is megtaláljuk. A városuk nyomait a hazánkba látogató utazók (Brocquière, 1444, Choque, 1502) Acquincum romjaival azonosítják.¹⁸ Eszerint a franciák mintegy ezer esztendőn át úgy gondoltak Sicambriára és Trójára, ahogy a magyarok gondolhattak Etelközre, Meotiszra vagy Magna Hungáriára. Ma már nem több ez számukra egy színes kurióznál, a távoli múltból átszűrődő mesés motívumnál, de forrásaink szerint ez a hagyomány még jó pár évszázaddal később is feltűnhetett, sőt, lehetett pozitív, motiváló ereje, s franciák Magyarország-képét gazdagította.¹⁹

A közös legendák világához tartozik Szent Márton számos elemében történetileg is jól dokumentált személye, története – főleg pedig a kultusza, – mely ugyancsak részévé vált a magyar–francia közös szellemi örökségnek. Az elmúlt időkben az ő rendre aktualizálódó és modernizálódó alakjához kapcsolódott talán a legtöbb új üzenet. Szent Mártonnak mint történelmi személyiség-

16 Eckhardt 1943, 11–51. Seláf 2015, 35–49.

17 A történelmi források szerint a szugamber germán frank törzset a rómaiak i. e. 8-ban legyőzték és Galliába telepítették, ahol később a frankok szövetségei lettek. Ez adhatott alapot az amúgy teljesen légből kapott legendának, amely Tours-i Gergely *Historia Francorum* című munkájában Klodvigot szikambernek nevezte Szent Remigiusszal. (A lektor)

18 Eckhardt 1943, 45–46, Képes Krónika 1986, 10–11, 26. Thuróczy 1980, 12, 56–57. Choque 2016, 127, 164–165. Összefoglalóan lásd Györkös 2016, 69–71.

19 Eckhardt 1928. Beaune 1985, 25–74. Szent Remigius a következő szavakkal fordul a keresztény hitre térő (496?) Klodvighoz: „Hajtsd meg nyakad szelíden Sigamber, és imádd, amit fölégettél, égesd föl, amit imádtál.” Gregorius Turonensis 2010, 217. Sicambria és Buda azonosítása a 14. századtól van jelen a francia forrásokban. Beaune 1985. 60. Pierre Choque meglátogatja Sicambria romjait. Choque 2016, 164–165. Csernus 1999, 143–146. Még a Buda 1686-os ostromához egybegyűlt nagyszámú francia önkéntes között is volt olyan, akit motivált, hogy (a keresztény győzelem erős óhajtásán túl) éppen a trójai frankok ősi városának visszavételéért harcol. Maigret 1996, 246–247.

nek közvetlenül nyilvánvalóan semmi köze nem volt a magyarokhoz, egészen addig, amíg kultusza vissza nem tért Pannónia területére. Szerepet kapott ugyanis a magyar állam létrehozásának egyik kulcsfontosságú eseményénél: István hadai „Szent Márton hitvalló közbenjárása által” arattak döntő győzelmet Koppány fölött.²⁰ A pannonhalmi bencések által gondozott szentkultusz ereje Szent Mártont – Szűz Mária után – az ország és királya legfőbb patrónusává tette. Innen csak egy lépés, hogy a középkori ember gondolatvilágában Szent Márton magyar származásúvá váljék.²¹ Márton, a pannóniai római katona, a „gallok apostola”, a befogadó, segítõ ember példaképe valójában szülőföldjére visszatérve, a kultusza által válik „magyarrá” és lesz szilárd összekötõ kapocs a két ország, a két nép, a két közösség történetében.²² A kultusz vonzereje töretlen: ugyanis Szent Márton idõközben a közös európai kulturális örökség és szellemi integráció fontos személyisége is lett, amennyiben tisztelete összeköti a mai Európai Unió több országát. Ezt örökíti meg a *Via Sancti Martini*, amely napjainkra fontos része lett az Európai Kulturális Útvonalak hálózatának.²³ Szent Márton kultusza pozitív, integratív magyarságkép hordozójaként él ma köztünk.²⁴ A szerepének dinamizálása szilárd alapokra épít, és manapság már a közös európai örökség felmutatásának igényébõl is táplálkozik.²⁵

20 Képes Krónika 1986, 79–81.

21 MKL (Szent Márton) A magyar származásra Seláf 2015, 120–129. Uó. 2017, 132–158. A SzentMárton-kultusz és a magyarság összefonódásának sajátos emléke egy 17. századi rajz, mely huszár uniformisban ábrázolja a köpönyegét a koldussal megosztó római katonát. Tóth 2017, 346–351.

22 Lásd N. Tonnerre elõszavát in. Kristó 2002, 8, 36. De Cevins 2005, 8, 89, 126, 225–226, 459–460. (52. lj.)

23 Az Európa Tanács 2005-ben vette föl az európai kulturális útvonalak listájára. A két végpont Savaria és Tours, az útvonal végigköveti a szent életútját. Lásd a Centre Culturel Saint Martin de Tours francia (www.saintmartinetours.eu) és magyar honlapját (www.viasanctimartini.eu).

24 A Szent Márton jubileumi éve (2016) alkalmat adott arra, hogy Európa-szerte (így hazánkban is) számos program szervezõdjék és összegzõ publikáció jelenjen meg. Közülük lásd: Tóth-Zágorhidi 2016. Részletes és átfogó martiniánus szakmai bibliográfiával Ságghy 2018. (bibliográfia: 171–192).

25 Sok száz település és több ezer templom patrónusa. A „Martin” még ma is a legelterjedtebb vezetéknev Franciaországban. <https://www.filae.com/nom-de-famille/> (letöltés idõpontja: 2021. július 8.)

A másik, a nyugati kereszténységben nagyon népszerű, igen tisztelt, szeretett és kultuszával a magyarokat Franciaországgal és a franciákkal is szorosan összekapcsoló történelmi személyiség II. András és Gertrudis leánya, a Thüringiai örgróf felesége, a „magyar király lánya”: Szent Erzsébet.²⁶ A történelmi források, illetve hivatkozások egy részénél nem szerepel Erzsébet magyar származása és néhol csak *Thüringiai* Szent Erzsébetként beszélnek róla, a források többsége azonban szorosan köti őt Magyarországhoz.²⁷ A jubileumi megemlékezések időszakára fellendült kutatások a Szent Erzsébetre vonatkozó ismereteinket is tovább gyarapították, s látható, hogy a korabeli francia források jó része is tudatában van Szent Erzsébet magyar származásának.²⁸ A Szent Erzsébet-kutatás a közelmúltban ismét egy fontos új elemmel gazdagodott.²⁹ A legendák, szentéletrajzok népszerű, gyakran elhangzó, szélesebb közönség elé kerülő alkotások, így a bennük lévő magyar vonatkozásoknak, vagy magyar származásra vonatkozó utalásoknak a magyarsággé alakulása szempontjából fontos üzenetük van. A szentek legendáiban ezek a hivatkozások lehetnek valóságok (mint Szent Erzsébet) esetében, a konkrét forrásanyagokat alkotóan felhasználók (mint Szent Márton) vagy éppen teljesen fiktívek (mint Szent Honorátusz) legendái.³⁰

A francia irodalmi szövegekben nem ritka, hogy a magyar vonatkozás, mint a „Magyarország”, a „magyar király”, a „magyar király lánya” típusú említések konkrét történelmi funkció nélkül (sőt, előfordul, hogy akár egy odaillő rím kedvéért) jelennek meg, de mégis bizonyítják a legalábbis valamiféle áttételes hát-

26 A Szent Erzsébetre vonatkozó teljes dokumentációt lásd Vauchez – Le Huërou 2017, 49–597.

27 Az előbbire Joinville 2016. §96. 53, az utóbbira Vincent de Beauvais (*Speculum historiale*) és Giacomo da Voragine (*Legenda Aurea*) megfelelő részleteit. Vauchez – Le Huërou 2017, 180, 185. (Joinville-szöveg: 447).

28 Klaniczay 2000, 169–202, 204–207, 231–234, 239. Jacobus de Voragine 1990, 276–286. Montalembert 1836. (Több kiadás).

29 Seláf Levente habilitációs disszertációja, illetve az abból született további tanulmányok a téma összefoglaló bibliográfiáját is tartalmazzák. Seláf 2015. Francia változatban: Seláf 2018. Seláf 2019.

30 Ez utóbbi esetben tudjuk, hogy az eredet kitaláció, de van indoka a magyar származás feltüntetésére: címzettje, vagy megrendelője Árpád-házi Mária (1257–1309) Nápoly királynője. Szerzője Raimon Feraut. Jónás 1992, 634–635. További fiktív magyar szentekre: Seláf 2015, 148–173.

térismeretek meglétét. A 12–13.századi anyag mind gyakrabban tartalmaz ilyen referenciákat. Vizsgálódásunk szempontjából itt leginkább az a kérdés, hogy az említés pozitív, negatív vagy indifferens kontextusban szerepel, és milyen irányban befolyásolhatja a közeget, amely kapcsolatba kerül vele. A magyar elem, a magyar motívum megjelenése a francia *chanson de geste*-ek szövegeiben gyakran visszatér. Az első megjelenés – és valószínűleg, elterjedtsége okán is – egy nagyhatású kép a Roland-énekhez köthető, amelyben a kereszténység és a muzulmán világ sorsdöntő összecsapásakor a magyarok – a hunokkal együtt – a kereszténység ellen felvonuló sereg első vonalaiban állnak.³¹ A 13. századtól mind gyakrabban fordul elő, hogy a magyarok a keresztény (vagy azzá lett) ország lakói, a középkori legendás történetek hősei magyar eredetűek lesznek, cselekményük részben Magyarországra tevődik át, a magyar király környezetében vagy részvételével játszódnak (vagyis Magyarország is bekapcsolódik a történet „meseföldrajzába”).³²

A történeti szövegekben a magyarokkal kapcsolatban szerzett első benyomás az ún. „kalandozások kora,” amelynek megítélésében a francia és a magyar történetírás hagyományai meglehetősen eltérnek egymástól. Mindenesetre, a 10. századi európai kereszténység és a kontinensre érkező magyarok találkozása marandóan negatív élményeket okozott és hagyott az utókorra. A források többnyire olyan helyekről származtak, melyek a támadások elszenvedői voltak. Az írástudás pedig képes magához ragadni az emlékezés monopóliumát. Szavahihetőség szempontjából természetesen nem mindegy, hogy a szerzőik a kard (vagy éppen a nyílvevő) melyik végén találhatók, interpretációjuk viszont sikerrel átvédődött más krónikákba, és hatással volt az irodalmi alkotásokban megjelenő magyarságképre, amely egyébként – a magyarság tatárokkal és törökökkel megélt hasonló tapasztalataihoz hasonlóan – a népi hiedelmekben és hagyományokban is nyomokat hagyott.³³ Ennek a nép körében hosszú ideig jelenlévő emlékéből táplál-

31 Rajnavölgyi 1996, 90–91. CCXXXIV 3251-3254. Arról, hogy Magyarországon ismertek voltak-e (s ha igen, milyen körben) ezek a francia nyelven született alkotások, kevés adatunk van, és azok is igen áttételesek. A korabeli névadási szokások változásának függvényében nem alaptalanul feltételezhető a Roland-ének magyarországi ismerete. Korompay 1978.

32 Seláf 2015, 30–32. Gabriel 1944, 21–28. Karl 1908, 5–10. Csernus 1999, 136–147.

33 A magyar támadások emlékét a fennmaradt – elsősorban egyházi – épületek és más műemlékek leírásakor a látogató ma is olvashatja, sőt van, ahol külső tábla (mint pl.

kozott az a népi etimológia segítségével kialakult gondolattársítás, amely az *ugor*, *onogur*, *hongre*, *ongre*, *hongrois* néven szereplő magyarokat a francia népmesék és a népi hiedelemvilág vérengző, emberevő, rémséges óriásának, az „*ogre*”-nak a figurájához köti.³⁴ A francia történetírás fő vonala sokáig a magyar pusztítások rendszerességét és súlyosságát hangsúlyozta. A másik oldalról nézve – eltérő interpretációban – ugyanebből a megközelítésből táplálkozik a „kalandozások korának” harci dicsőségét és bravúros katonai teljesítményeit (vagyis valójában a betörések súlyosságát és pusztító voltát) nem kevés büszkeséggel kiemelő hazai krónikás és történeti hagyomány, mely a magyarokban a Nyugatot megsarcoló és rettegésre késztető Attila és a hunok méltó örököseit láttatja. A magyar történetírás egy másik – Franciaországban is létező – vonulata – a forrásokat elfogultnak tartva – igyekezett változtatni a 10. századi magyarsággal kapcsolatban nyugaton kialakult negatív képen. Mindenesetre a „magyarok nyilait” gyakran megidéző narratíva szövege utáni újabb nyomozás arra enged következtetni, hogy a szóban forgó ima, abban a formában, ahogy ezt történetírásunkban használni szokás, a korabeli forrásokban sehol nem lelhető fel.³⁵ A támadások következményeit illetően továbbra is eltérő vélemények vannak, és megdölni látszik Vajay Szabolcs szellemes tétele is a Karoling szövetségben fellépő magyarokról.³⁶ Szokás a normann (*invasion*) és a magyar (*incursions*) támadások között párhuzamot vonni, s ebben – néhány fontos különbség mellett – valóban több hasonlóság is van.³⁷

Tournus) őrzi a magyar pusztítás nyomait. Mouillebouche 2006. Engel 1990, 107–110. Kristó 2001, 19–31. 24. De Cevins 2004, 58–66.

- 34 Az Emile Littré-féle Dictionnaire de la Langue Française említi (1872–1877), a Dictionnaire de l’Académie Française (1932–38) pedig említi, de idézi Eckhardt Sándor cáfolatát. Eckhardt 1943. Ugyanakkor a Dictionnaire infernal (1863-ban már a hatodik kiadás, reprint 2008, 2011) *Ogre*-címszavánál a magyarokkal kapcsolatos leírásban olyan, a pogány magyarok hitvilágából vett kiegészítéseket is tartalmazó alapos szócikket ad, mely rémítő hatásában vetekszik a 10. századi leírásokkal. Collin de Plancy 2008, 501–502. Hasonló megközelítésben: Camous 2007, 119–137. Csukovits 2015, 67–69.
- 35 Mint ismeretes: „*a sagittis Hungarorum libera nos, Domine*” – a leggyakrabban idézett szállóige. Viszont úgy tűnik, hogy ilyen szövegű fohászt a korabeli források nem tartalmaznak. A tanulmány szerzője az ominózus idézetet csupán a 19. századig, Kossuth Lajos levelezéséig látta visszakövethetőnek. Halmágyi 2007, 142–143, 147.
- 36 Vajay 1968. Mouillebouche 2006, 127–168. Bácsatyai 2016, 26–33, 4–23.
- 37 Kristó 2000, 9–10. De Cevins 2004. A viking és magyar támadások összehasonlítására Gálffy 2017, 17–21.

Talán közülük – a mi szempontunkból is – a legfontosabb a kialakult helyzetre született megoldás,³⁸ ami a *Christianitas* részévé lett államok feladatává a nyugati kereszténység fenyegetett határvonalának a védelmét, biztosítását és további expanziójának elősegítését tette. Egy dologban azonban már korábban is egyetértés mutatkozott: a lovakkal való bánni tudás, a könnyűlovas harcmódor mesteri szintű alkalmazása a magyarok sajátja, amely a róluk alkotott képpel ekkor kapcsolódott össze.³⁹

A magyarok megítélésében jelentős változást hozott a magyar államalapítás, amely olyan összefüggésben keltett nagyobb érdeklődést, hogy a keresztényvé vált ország születése megnyitotta és (amennyire lehetett) biztonságossá tette a nyugati zarándokok előtt a Duna völgyét; – vagyis is a Jeruzsálem felé vezető utat. A kereszties eszmerendszer a középkori Nyugat egyik legnagyobb hatású, a legszélesebb tömegeket érintő (de legalábbis foglalkoztató) ideológiája volt. Ebben a helyzetben a kereszties hadjáratok megindulása automatikusan a figyelem homlokterébe állította Magyarországot. A Magyar Királyság létrejötté a nyugati kereszténység komplex expanziójának fontos állomása lett: általa az *Occidens* elérte és megszilárdította keleti határait. Ezzel a magyar államalapítás a korabeli keresztény Európa szempontjából is kiemelkedő jelentőségű politikai, vallási, és geostratégiai esemény lett, ami megteremtette annak lehetőségét, hogy a forrásokban fokozatosan szélesebb körben is megváltozzék a magyarokról a 10. század folyamán kialakult negatív kép.⁴⁰ A változással együtt járt a Magyarországgal kapcsolatos érdeklődés általános növekedése, és – mint az *Intelmeek* gyakran idézett passzusából is tudjuk – a magyar királyok számítottak a nyugatról ide érkezőkre. Ennek a folyamatnak a logikus velejárója lett a magyar–francia dinasztikus együttműködés Árpád-kori fellendülése. Fejedelmi kíséretük utaztak át az országon. A magyarok, a magyar király, a Magyar Királyság megjelenése és a hozzájuk

38 Fügedi 1992, 173–175. 185–186. Kristó 2000, 18–25. De Cevins 2004., Gálfy 2017, 13–15, 21–22.

39 A vikingek a hajózási technikájukkal, a magyarok a lovakhoz kapcsolódó tudásukkal és a könnyűlovas harcmódorukkal tűntek ki. A Diderot-féle enciklopédia pl. számos olyan magyarokhoz kapcsolódó kifejezést tartalmaz, mely a lótarással kapcsolatos. (pl. „*hongrer un cheval*”).

40 Csukovits 2015, 69–74. De Cevins 2004. Csernus 1999, 133–156.

kapcsolódó pozitív referenciáknak a fokozatos „térnyerése” a francia forrásokban is bekövetkezett, noha igazán csak a 12. század végétől számolhatunk majd velük.⁴¹ A 10. századi kapcsolatok negatív emlékét ekkorra homályosítják el a közép-európai nagy keresztény királyság sikereiről, tekintélyéről és gazdagságáról szóló információk.⁴² A 12. század végén az Árpádok dinasztiaépítése Nyugat felé fordul. Capet Margitnak és Aragóniai Konstanzának „nyugati” udvartartása van, amely jeles trubadúrokat fogad, Magyarországon jár az építész Villard de Honnecourt,⁴³ a Keletre tartó vallon telepesek pedig úgy vélik, hogy „Magyarországra kell menni, mert ott jó élni.”⁴⁴ Szokás a keresztes eszmerendszerrel való azonosulás szintjét a nyugati struktúrákhoz való kapcsolatok fokmérőjének tekinteni. Nos, ez esetben csaknem egy évszázadot kellett várni, hogy a magyar királyok, illetve alattvalóik aktívan csatlakozzanak ehhez a nyugati társadalmat és kultúrát mélyen átható és megmozgató eszmerendszerhez.

A 13. század Magyarország szempontjából biztatóan indult. A nyugati középkor „aranykorának” a hatása Magyarországon sem maradt el, ám a folyamatot később alaposan visszavetették a – kezdetben francia területeken is komoly viszhangozt kiváltó – mongol pusztítások. Szent Lajos az Apokalipszis lovasait látta bennük.⁴⁵ A mongol veszély tudatosodott a nyugati országokban is, a Magyarország iránti szolidaritás pedig konkrétan meg is fogalmazódott az első lyoni zsinat (1245) alkalmával, mely a legfőbb fenyegetések közé sorolta a mongol támadásokat, intézkedéseket is fogadott el velük szemben, a fejedelmeket pedig városfalak

41 A keresztes hadjáratokkal a korabeli keresztény nyugat elitjének képviselői kíséretében a francia területekről is tömegek haladtak át Magyarországon. Ennek köszönhetően Magyarország első leírásait is. Csukovits 2015, 33–38, 69–75. Csernus 1999, 35–49.

42 A magyar királynak az angol és a francia királyokéhoz mérhető jövedelmeiről készült (1185–86, vélhetően a Capet Margittal tervezett házassággal összefüggésben íródott) kimutatás eredménye „átszűrődhetett” a francia forrásainkba is, s ez megerősítette a magyar király és királysága mesés gazdagságával kapcsolatos információkat. Kristó 2000, 84–86. Rajnavölgyi 2013, 66–69. Prokopp 2013, 292–295.

43 Villard de Honnecourt (1200 körül – 1250 körül) mintegy 250 építészeti rajzot tartalmazó, oktatási célú pergamenyűjtemény összeállítója. (A lektor)

44 Gaucelm Faidit (1150–1205) és Peire Vidal (1175–1205) tartózkodott a magyar udvarban („Új urat találtam a dicső Imre királyban” – írja). Villard de Honnecourt (1200–1250) „könyvecskéjébe” magyar motívum rajza került. Illyés 1942, 34–36. Villard de Honnecourt, in Marosi 1997. Csernus 1999. (Melléklet 2. II. 18.)

45 Le Goff 1996, 175–176.

és várak építésére szólította fel.⁴⁶ A konkrét segítség elmaradt; az újabb császár-pápa-konfliktussal terhelt nyugati kereszténység nem volt képes arra, hogy újabb frontot nyisson. Emellett árnyalja a képet az illúzió, mely szerint Nyugaton (Szent Lajos környezetében is) a mongolokra egy ideig, a század közepén megtérítendő népként és a muzulmánokkal szemben mobilizálható potenciális szövetségesként tekintettek.⁴⁷

Az újabb fontos korszak az Anjou-kori magyar–francia kapcsolatok időszaka (amelyekről hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy legalább annyira, ha nem jobban itáliaiak, mint franciák), amelyeknek intenzitása szoros összefüggésben volt a Magyar Királyság szerepének felértékelődésével és presztízsének növekedésével. A Capeting eredetű Anjou-dinasztia dél-itáliai, majd közép-európai megtelepedése, továbbá az Avignonba költöztetett pápaság központi adminisztrációjában lévő francia dominancia ismét új helyzetet teremtett, és alaposan kiterjesztette a tág értelemben vett korabeli francia civilizáció befolyási övezeteit, és ezzel együtt franciaországi forrásaink horizontját Magyarország irányában is tovább bővítette.⁴⁸ Kétségtelen, hogy az Anjou-kor (ide értve az I. Károly hatalomra jutásáért folytatott küzdelem nemzetközi vonatkozásaitól a Mária királynő házasságkötése körüli, dinasztiai és nemzetközi politikai törekvések erőterében mozgó, csaknem egy évszázados – 1301-től 1395-ig tartó – időszakot), a magyar–francia kapcsolatok kivételesen fontos időszaka volt.⁴⁹ Erről tanúskodik a francia vonatkozású anyag, az avignoni pápasággal való kapcsolatok pedig különösen jól mutatják a mindinkább nemzetközi nagyhatalmi tényezőként elismert Magyar Királyság erejét és tekintélyét. Az iszlám hatótávolságába került Magyarország iránti ér-

46 A mongol pusztítás „az egyház öt sebének” egyike, mint Jeruzsálem elvesztése (1244) és a Konstantinápolyi Latin Császárság sorsa. A zsinaton Toletanus (John of Tolet) angol bíboros kíséretében részt vett a tatárjárást leíró Rogerius mester, váradi kanonok is. Lásd MKL Lyoni zsinat, Rogerius címszó. A drámai helyzet ellenére sincsenek konkrét ellenlépések. Csukovits 2015, 105–108.

47 Le Goff 1996, 637–640. Joinville 2015, §491–492.

48 A nemzetközi vonatkozásokat is jól mutatja a témában készült legfrissebb összefoglaló. Maléth 2021, 220–239, 241–245.

49 Meggyőzően bizonyítják ezt az Anjou-kori Okmánytár Kristó Gyula, majd Almási Tibor irányításával Szegeden szerkesztett eddigi köteteinek nemzetközi együttműködésre vonatkozó adatai is. Az Oklevéltár (jelenleg 45 kötet) eddig közvetlenül 7 doktori értekezés forrása volt. AOKlt. 1990–.

deklódést Franciaországban tovább táplálja a keresztes eszme és a törökellenes nyugati összefogást szorgalmazó propaganda is. Az Anjou-kori magyar állam pozitív képe tükröződik az irodalomban és a történetírásban, mind az információk mennyisége mind pedig azok gazdagsága terén.⁵⁰

Az Anjou-korban az ország (megőrizve hagyományos kötődéseit) nagy lépéseket tett a nyugati struktúrákhoz való fokozottabb integrálódás felé. Helyzetét találón szimbolizálja a Képes Krónika jól ismert, Nagy Lajos udvarát ábrázoló címlapja (*Chronicon Pictum*, Clmae 404, f. 1.). Okkal tételezhető fel, hogy a magyar udvar ezt a képet kívánta sugározni magáról.⁵¹ A dinasztia nemzetivé válásának és a „szent királyok nemzetségéhez”⁵² való kötődésének a folyamata kívülről nézve is párhuzamosan haladt a kormányzat, a struktúrák és kultúra erőteljes nyugatosodásával. Hogy érzékeltessük az országgal és királyával kapcsolatos franciaországi ismeretek sokféleségét, álljon itt néhány nagyon különböző területekről vett, eltérő súlyú, de sokatmondó példa. Képet alkothatunk az ország gazdagságáról, ha azt látjuk, hogy Erzsébet anyakirálynő 1343–44-es avignoni, római és nápolyi útja során, az Endre nápolyi trónra kerülése érdekében mobilizált hatalmas összeg valódi aranybőséget idézhetett elő a meglátogatott területeken.⁵³ Adataink vannak arról, hogy a 14. század közepén Franciaországban már gyógyításra is használják a „magyar királyné vizét.”⁵⁴ Nem lehet rossz híre a magyar királyi udvar műveltségének, ha tudjuk, hogy kor egyik legnevesebb olasz tudósa, Tommaso da Pizzano komoly dilemma elé kerül, hogy a magyar király vagy V. Károly párizsi udvari ta-

50 A Froissart krónikájában található magyar vonatkozások az ország korabeli Európában betöltött elismerő szerepére utalnak. Froissart 1972, 91, 118–119, 219–220, 228–230, 237, 257, 313–316.

51 A kép Nagy Lajost ábrázolja, aki királyságának jellegzetességeként jobbján a „nyugati” balján a „keleti” vonásokat mutató alattvalóit – uralmának támaszait ábrázolja úgy, hogy középen a befolyása teljében lévő, nagyhatalmi pozícióban lévő uralkodó helyezkedik el. Az interpretációkra összefoglalóan lásd: Képes Krónika 1986, 528. Fábíán 2019, 144. Engel – Kristó – Kubinyi 2004, 8–9, 12–13, 15.

52 Klaniczay 2000, 240–320. Csukovits 2015, 143–153.

53 A királynő a meggyőzés érdekében magával vitt igen jelentős mennyiségű ékszer és a királyság teljes aranytartalékát. Engel – Kristó – Kubinyi 2004, 57–58.

54 Az első ma is ismert összetételű parfümről van szó (*eau de la reine de Hongrie*), mely a legenda szerint I. Károly feleségéhez, a magyar királynő Lokietek Erzsébethez köthető, és Franciaországban 1370 táján vásároltak belőle V. Károly számára. Dovreaux 1918, 358–361.

nácsosi meghívásának teygen-e eleget.⁵⁵ A fokozottabb érdeklődés sajátos jeleként azt látjuk, hogy Franciaországban megszületik az első olyan Artúr-regény, amely magyar történeti kontextushoz kapcsolódik.⁵⁶ S nem marad el a presztízs legmagasabb szintje sem, amikor látjuk, hogy a kortársak előtt Nagy Lajos a 14. század legtekintélyesebb, „salamoni bölcsességgel” bíró uralkodói közé tartozik, akinek személyében egyesülnek a salamoni uralkodóideál-elvárásai és a lovagi erények.⁵⁷ Anjouk idején Franciaországban Magyarországot a keresztény Nyugat egyik legfőbb hatalmaként ismerték. Franciaországi forrásaink azt sugallják, hogy ekkor az ország képe és valós teljesítménye szinkronban állt egymással.⁵⁸

A magyar történetírásban és közvélekedésben elterjedt nézet szerint a Luxemburgok – jelen esetben Zsigmond – a német és cseh elem (nem túl népszerű) jelenlétét növelte meg a korabeli magyar társadalomban és politikában. Figyelembe kell azonban venni azt is, hogy a Luxemburg-dinasztia a francia kultúrkör szerves része volt. Az uralkodóházakat többszörös dinasztikus szál és szövetség kapcsolta össze – s ez nem csak apjára, Károlyra és a nagyapjára, Jánosra, hanem magára Zsigmondra is vonatkozott.⁵⁹ A Luxemburgok és Valois-k között

55 Tommaso di Benvenuto da Pizzano (1310? – 1387?), orvos, asztrológus, jogtudós végül Párizs és Párizsi Egyetem mellett dönt. Duranti 2019. Tommaso da Pizzano címszó. [https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-da-pizzano_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-da-pizzano_(Dizionario-Biografico)) (letöltés időpontja 2021.november 21.) Tamás mester végül is – az egyetem miatt – Párizs mellett dönt.

56 Charles de Hongrie 1992., Csukovits 2015, 168–171. Csernus 1999, 139. Lásd az 1970-ben Tellér Gyula fordításában megjelent Sir Thomas Malory: „Arthur királynak és vitézeinek, a kerek asztal lovagjainak históriája” című könyvét, mely a „Magyarföldi Urre lovag”-nak szentel egy történetet. Az első Arthur-regényt kompiláló angol szerző bizonyíthatóan francia forrásokból is dolgozott. (A lektor)

57 Fábrián Laura PhD-értekezésében ad átfogó, összehasonlító elemzést a 14. század legjelentősebb nyugati „Bölcs” uralkodóiról a nápolyi Bölcs Róberttől (1276–1343) a Luxemburgi IV. Károly (1316–1378) császártól V. Károly (1338–1380) francia királyig. Fábrián 2019, 134–173. Csukovits 2015, 145–153

58 Ennek a legújabb kutatási eredményekre támaszkodó, szemléletes összefoglalását valósította meg a franciaországi magyar év keretében széleskörű nemzetközi összefogással létrejött az „Anjou Európát” bemutatni kívánó, átfogó kiállítás és hozzá kapcsolódó konferenciák és kiadványok is (Europe des Anjou 2001). Csukovits 2015, 134–137.

59 IV. Károly, Vencel és Zsigmond is ellátogattak Franciaországba illetve Párizsba (1378, 1398, 1415–16). Csernus 1995, 132–142. Novák 2013, 256–259. A kor egyik leghíresebb lovagkirálya, a francia udvarhoz erősen kötődő luxemburgi „Vak” János cseh király a súlyos vereséget hozó crécy-i ütközetben (1346) francia oldalon harcolva esett el. Froissart 1972, 49–55.

szoros volt kapcsolat, s gyakran voltak közösek az érdekeik. Az eredeti házassági terv értelmében Orléans-i Lajos a magyar korona mellett a nápolyi trónigényt is megörökölte volna. Zsigmond magyar trónra kerülése viszont az Anjou–Valois-kooperáció magyarországi végét jelentette. A magyar külpolitikai orientáció szempontjából nézve pedig jelentős váltás következett be: a külpolitikai stratégia hagyományos északi-északkeleti és déli-délkeleti iránya megváltozott, az Anjouk mediterrán irányvonala lekerült a napirendről.

A 15. század első fele az európai nemzetközi politika rendkívül intenzív korszaka. A keresztény Nyugat életében szinte egyszerre és mind súlyosabban jelentkeztek a belső válságtünetek és a külső fenyegetettség. Zsigmond politikai tehetsége ebben az általános krízishelyzetben kezdett kibontakozni. A magyar király szinte valamennyi fenti kihívás megoldásában igyekezett részt venni és abban vezető szerepet vállalni. A török előretörésre válaszként – kortársaihoz hasonlóan – a 14. század végén is mobilizáló erőnek számító, közös európai fellépést kívánó kereszties hadjárat megszervezésében látta a lehetőséget. Mint tudjuk, az 1396-os nikápolyi vereség nem eredményezte a kereszties eszmerendszer végét, jelentette viszont a lovagi harcmodor teljes kudarcát. Nikápolynál nagyon jelentős francia és burgundi kontingens harcolt, s a veszteségeknek óriási visszhangja támadt.⁶⁰ A magyar király neve a vereség ellenére még szélesebb körben vált ismertté: olyan uralkodóként jelenhetett meg, akinek sikerült a *Voyage de Hongrie* (azaz a magyarországi kereszties hadjárat) céljaira hatalmas sereget toboroznia, s aki közvetlenül is részt vett a török elleni küzdelemben. A törökök elleni összefogás gondolata továbbra is a kereszties hadjárat formájában fogalmazódott meg, melynek eszméje némileg módosult tartalommal, de a következő században is tovább élt. Addig is, Magyarország déli részén megkezdődött a várak láncolatából álló több lépcsős védőrendszer kiépítése. Zsigmondnak az általános problémákra adott válaszai egybeestek a korszak szellemi elitjének törekvéseivel: az egyházi krízis megoldására – a *reformatio in capite et in membris* és a *konciliarizmus* támogatása. A pápai hatalom devalválódásával a császári univerzalizmus reneszánsza állítódik szembe. Az egyetemes zsinat létrehozásához és eredményes működéséhez szük-

60 Alattvalóinak tudniuk kellett róla, hiszen a Burgund területeken fogságba esett Félelemnélküli János herceg (1371–1419) kiváltására külön adót vetettek ki.

séges kooperációhoz az *Imperator pacificus* közvetítő szerep vállalása, az elhúzó háborús konfliktusokban – mindenekelőtt a százéves háborúban – a felek közötti béketeremtés feladatának a gyakorlása, míg az egyházat belülről fenyegető eretnység felszámolásához eszközként az eretnekek elleni keresztes hadjárat „hagyományainak” a felélesztése szolgált.

A kivételes diplomáciai tehetségű Zsigmond a világban mindenekelőtt császárként – méghozzá hosszú idő után a császári univerzalizmusnak (a körülményekhez képest igen hatékony) képviselőjeként – vált nyugati kereszténység egyik legbefolyásosabb uralkodójává. Azt sem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a cím elérésében és megtartásában Magyarország volt a legfontosabb bázisa. Zsigmond ekkor a nyugati kereszténység egyik legbefolyásosabb fejedelme, aki a fél évszázados magyarországi uralkodása időszakában hatalmi központját Budán rendezte be és az országhoz való kötődése soha nem volt kétséges.⁶¹ A Magyarországról alkotott kép elemzése szempontjából pedig korántsem mellékes, hogy uralkodása idején a magyar világi és egyházi elitnek, a király kíséretében lévő nagyszámú magyarnak illetve magyarországi méltóságnak a nemzetközi politika alakításában is fontos szerepe volt.⁶² Zsigmond ugyan látogatása során megsértette francia vendéglátói érzékenységét⁶³ (amely hatással volt a francia történetírásban később róla kialakult képre is); – ezt azonban a császári szupremácia érvényesítési kísérleteivel, vagyis nem magyar királyként tette. Fontos viszont, hogy az ő személyéhez (és minden bizonnyal a környezetében lévő befolyásos nemzetközi humanista körhöz) kapcsolódik az országpropaganda céljából és a nemzetközi politikában nyomós tárgyalási érvként először elhangzó szállóige, a Magyarország „a Kereszténységnek Ke-

61 A személyes szimpátia érdekes dokumentálását lásd Thurócynál: „Zsigmond hosszú szakállt hordott a magyarok iránti rokonszenvből, mert ezek hosszú szakállt viseltek egykor.” Thuróczy 1980, 332. Csukovits 2015, 159.

62 „Rokonaim Frankhonban, de barátaim Angolhonban vannak” – foglalja össze a tárgyalások megfeneklését. Canterbury-i egyezmény kapcsán. A teljes dokumentációra lásd: Csernus 1986, 120. lásd uo. 106–130, 120.

63 Franciaországi látogatása során (Lyon, Párizs) többször lépett fel a császári univerzalizmus szellemében, amellyel sértette a Francia Királyság szuverenitását. Mályusz 1958, 28–29. Csernus 1986, 105–106, 125, 129, 138–140. Novák 2013, 254–263.

let felől védő pajzsa”-kifejezés⁶⁴ használata széles körben elterjedt, ami majd a magyar történeti aktualitások okán fokozatosan beépül a magyar nemzettudat gondolatrendszerébe.⁶⁵ A Zsigmond-kor igen innovatív időszak volt Magyarország történetében, s megállapítható az is, hogy teljesítménye európai mércével mérve is kiemelkedő volt. A környezetében jelentős szellemi és politikai erő koncentrált, a középkori Magyar Királyság legtekintélyesebb uralkodói közé tartozott, sőt, törekvései, cselekvésének irányai és politikai koncepciója számos kérdésben irányadó lett utódai – még Hunyadi Mátyás – számára is. Magyar király ilyen magas méltósághoz és befolyáshoz – sem előtte, sem utána – nem jutott.⁶⁶

Hunyadi János a „Kereszténység bajnokaként”, történeti forrásaink egy részénél pedig annak „Fehér Lovagjaként” (*Chevalier Blanc*) került be a francia történeti irodalomba és történetírásba. A nikápolyi vereség, majd Konstantinápoly elestének sokkhatása alatt lévő nyugati kereszténység országai aggódva vártak a keleti végeiről reménykeltő híreket. A keresztes hadjárat eszméje továbbra élt, a franciák, különösen az egyre függetlenedő burgundi hercegek aktív részt vállaltak az újabb keresztes expedíciók szervezésében, amivel egyébként jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország még ismertebb legyen a nyugati frankofón világban.⁶⁷ A Hunyadira vonatkozó források több olyan információt tartalmaznak, amelyek segítenek a franciaországi magyar-

64 A levelet Zsigmond a IX. Bonifác pártján álló bíborosoknak címezte (Buda, 1404. június 12.) és azzal vádolja a pápát, hogy a riválisát (Nápolyi Lászlót) támogatva ellene fondorkodik. Zsigmond más alkalommal és más összefüggésben is használja ezt a kifejezést. ZSO II./1. No 3251. reg. Csernus 2017, 24–25.

65 A védőpajzs/védőbástya-szerep más, fronthelyzetben lévő népek hagyományában is megjelent, azonban oly módon, mint Magyarország esetében (a romantika idején nemzeti himnuszig hatolóan) sehol nem integrálódott a kollektív tudatba. Csernus 2002, 119–122.

66 A 2005-ös budapesti és luxemburgi Zsigmond-kiállítás anyaga fényes bizonyítéka annak, hogy a Zsigmond-kornak milyen jelentősége volt az európai művelődés történetében, az európai – s köztük a magyar – struktúrák alakulásában és átalakításában. Sigismundus 2005. Utóbb Mátyás maga is megtapasztalhatta, hogy Bécs elfoglalása ennek eléréséhez mennyire nem elegendő.

67 A burgund hercegi udvart és gondolkodást áthatotta a Szentföld visszafoglalásának, a „Tengerentúli Utazásnak” (*voyage d’Outre-mer*) gondolata, sőt, a burgundi herceg Al-Dunára jelentős katonai kontingenst küldött. Csernus 2013. Csukovits 2015, 113–114, 197–199.

ságkép megismerésében. Ezek alapján Hunyadi János egy olyan személyiség, aki a csatatéren és a török elleni politikai fellépésben egyaránt aktív, akit katonai sikerei emelnek a legendás bajnokok közé, és akit később (a század ötvenes éveinek végétől) számos forrásban Fehér Lovagként (vagy úgy is) emlegetnek.⁶⁸ A francia forrásokban Hunyadi (az itáliai és katalán változatokhoz hasonlóan) szinte mindig pozitív kontextusban szerepel. Mítosza valószínűleg a balkáni – konstantinápolyi területeken folyó harcok eredményeként, híreinek felhasználásával és tovább színezésével született meg, és döntően a neolatin területeken bontakozott ki. Hunyadi „Fehér Lovag”-elnevezésének többféle interpretációja van: nagyon leegyszerűsítve, a klasszikus román nemzeti történetírás a *Blanc* nevet a *Vlach*, *Blak* népnévből származtatja és a vlachok és Vlachia (vagyis szerintük a románok és Románia) törökellenes harcban játszott kitüntetett szerepének elismerését és a jeles történelmi személyiség Hunyadi János vlach/román származásának igazolását látja benne. Nézetünk szerint a *vlach* és a *blanc* összekapcsolása helytálló, itt azonban nem a vlachok vitézsége elismeréséről, hanem a Hunyadiakkal szembeni Habsburg-párti ellenszenv kifejezéséről van szó. Vagyis ez esetben – talán Clio fintora – a negatív propaganda félresiklott: a „nyugati népeknél” a vitéz lovag, a dicsőséges hadvezér, az Antikrisztussal azonosított török ellen vívott dicső és sikeres csatáinak leírásában a népi etimológia némi segítségével, de méltán lett a „vlach” Hunyadiból „*blanc chevalier*”, majd *Chevalier Blanc*, s alakult ki körülötte a nyugati kereszténység védelmező bajnokának a mítosza.⁶⁹ Nem érdektelen azonban a Fehér Lovag-mítosz utóélete sem. Tudjuk, hogy mintája az iszlám elleni harcban továbbra is érintett katalán és spanyol területeken lovagregény inspirálója lett. Franciaországban azonban nem volt olyan érdek, ami fenntartotta volna

68 Részletesen: Csernus 1998, 93–117. Piccolomini (a későbbi II. Pius pápa) levelezéséből viszont azt is tudjuk, hogy Hunyadi – céljai elérése érdekében – a császárságot a török csapatok átengedésével fenyegette meg. A regensburgi birodalmi gyűlés (1454) kapcsán írt levelében idézi Hunyadi szavait: „De ha a keresztény világ cserbenhagy bennünket, eszünkben sincs egyedül állni a törökök rohamát, mert gyengébbek vagyunk náluk. Szabad átvonulást kérnek tőlünk, amiből nem származik kárunk. Meg is adjuk nekik, ha a kereszténység – ahogyan világosan látjuk – nem ébred fel álmából.” Aeneas Silvius Piccolomini 1980, 199–200.

69 Csernus 1998, 107–109.

mítoszát, tehát gyakorlatilag eltűnt, az osztrák–burgundi kultúrkör pedig inkább a Habsburgok Hunyadi-családdal szembeni érdekellentét és a konfliktus hagyományát vitte tovább. Némileg meglepő, hogy Mátyás Magyarországon szinte semmi nyoma nincs a nyugaton széleskörűen elismert, Hunyadi népszerűségét és tiszteletét igazoló Chevalier Blanc mítoszának. A *Johannes Blancus* név egyedül Ranzanusnál szerepel, a nyugati népekre való hivatkozással, de (úgy tűnik) nincs iránta nagy fogadókészség. A korábban elkészült Thuróczy krónika nem szól róla, de a későbbi Bonfini sem említi. Azt viszont igen, hogy Mátyást mennyire feldühítette, ha alacsony származásáról beszéltek.⁷⁰ Ebben az összefüggésben úgy véljük, nem zárható ki, hogy a magyar udvarban a *Blancus* túlságosan hasonlított a *Vlachusra*, amellyel pedig aligha lehetett a király kedvében járni.⁷¹

A vonatkozó francia források jó része gyakorlatilag feledésbe merült, amíg a 19. századi kapcsolattörténet-írás fel nem fedezi őket. Van azonban egy fontos kivétel: Philippe de Commynes *Mémoires*-jai⁷² gondoskodtak ugyanis arról, hogy a könyvnyomtatás univerzumában is fennmaradjon Hunyadi János, a Chevalier Blanc emléke. Nem mítosza, hanem emléke és történeti szerepének értékelése.⁷³ A „francia Machiavelliként emlegetett”, Philippe de Commynes – az uralkodók körében is Európa-szerte népszerű művében – a modern fejedelmek uralkodásának kézikönyvét írta meg.⁷⁴ Kora legnagyobb fejedelmeiről készült portréi között (az angol és a francia király, a burgundi herceg, a császár és a török szultán mellett) ott találjuk Mátyásét is. Forrásai sokrétűek: franciaországiak, birodalmiak és itáliaiak. Commynes történetíró, politikai gondolkodó, diplomata és gyakorló politikus:

70 Bonfini 1995, 713.

71 Csernus 2011, 28–30. Lásd továbbá Lupescu 35–51. A származás tekintetében Zrínyi is Commynes logikáját követi: „Hunyadi Jánosnak fia Hunyadi Mátyás volt, s nem elég ez? Mutasson ilyen apát és fiat nekem egy historicus, aki ezer esztendőre fonja is némely királynak a genealógiáját.” Zrínyi 1976, 258.

72 Commynes művéhez írott előszavában Denis Godefroy a következőképp fogalmaz: „a nyomtatásban megjelent művek között, a Szentírást követően, a leggyakrabban kiadott alkotások” közé tartozik. Ez volt a mű hatodik kiadása; – ma már több mint száz kiadása és fordítása van. Commynes 1649. 5.

73 Commynes 1999, 571.

74 Csernus 1999, 138–139. Műve Magyarországon is ismert volt, Pázmány példaként állította kortársai elé. Uo. 140–141.

nem humanista panegyrikust írt, hanem realista és távlatos értékelést akart adni, amivel viszont beléptette őt kora modern fejedelmei közé.⁷⁵

A franciaországi Magyarország-kép promóciójához sajátos módon járult hozzá Mátyás kortársa, a művészetpártoló Anjou herceg, a „Jó René király”, aki több, hajdan Anjou kötődésű ország – így Magyarország – királyának is mondta magát.⁷⁶ Noha egyetlen vágyott királyságát sem sikerült megszereznie, címerpajzsa felső részében Jeruzsálem és Nápoly királyságainak címere mellett ott találjuk a Magyar Királyság árpádsávós címerét is. Ennek a propagandisztikus lépésnek semmi konkrét eredménye nem volt, viszont René királynak köszönhetően a Francia Királyság nyugati és keleti részén, valamint Provence területén és számos hozzá köthető építészeti és műalkotáson a René-címer részeként a Magyar Királyság szimbóluma – ma is látható módon – a legnagyobb presztízzsel rendelkező királyságokkal együtt szerepel.

A francia udvarnak az a törekvése, hogy Magyarország és Franciaország között dinasztikus kapcsolatok és szövetség jöjjön létre, a 15. században sem került le a napirendről. A százéves háborúból éppen kiemelkedő, a helyzetét nemzetközi szinten is konszolidálni kívánó Valois-háznak a több korona várományosaként ígéretes jövő előtt álló V. Lászlóval (akit a lelkes krónikások *Laudislaus*-nak, vagy *Lancelot*-nak neveznek) kötendő ambiciózus szövetsége európai szinten is stratégiai jelentőségűnek ígérkezett. (A nagyra törő terveket V. László hirtelen halála hiúsította meg.) A rendkívül érdekes dokumentumegyüttesből megállapítható, hogy hazánk történetének és a magyar–francia kapcsolatoknak különleges, színes fejezetével van dolgunk, mely nem csak a franciaországi magyarsággal jobb

75 „Olyan király volt ő, aki ügyeit nagy elővigyázattal, bölcsességgel intézte háborúban és békében egyaránt. Élete utolsó szakaszában azonban, amikor már végre ellensége, akitől tartania kellett volna, többé nem találtatott, szerfölött pompakedvelő lett, és káprázatos udvartartást hozott létre; nagy értékű ingóságokat, ékszereket, edényeket halmozván össze háza ékesítésére. Minden őtöle, vagy az ő parancsától függött. Környezetében rettegést keltett, mert kegyetlenség szállta meg...”. Commynes 1999, 572.

76 „Le bon roi René” (1409–1480) kora jelentős, művészetpártoló fejedelme, Anjou és Provence számos jogigénnyel rendelkező hercege, aki 1435 és 1442 között nápolyi király is volt (e címéről sohasem mondott le), de hosszú élete során végig képtelen volt jogainak érvényt szerezni. (*A lektor* Matz – Tonnerre 2017, 319–336, 357–364, 385–395. Janus Pannonius írt róla dicsőítő éneket. (De laudibus Renati Siciliae regis libri tres). Szentmártoni Szabó 2011, 287–312.

ismeretéhez járul hozzá, hanem hatással van annak további alakulására is.⁷⁷ Franciaországban először itt jelenik meg dokumentálhatóan politikai érvtként a „Kereszténység védőpajzsa” magyar szerepre való hivatkozás, amelyet a század elején Zsigmond vezetett be a nemzetközi diplomáciába. Annyi változással, hogy a „középkorias” (eredetileg a Német Lovagrendhez köthető) védőpajzsot a reneszánsz hangulatához jobban illő a „védfal” váltja fel. Mindez arra utal, hogy a magyar diplomáciában továbbfejlődött az ország és királya szerepét kollektív küldetésként megfogalmazó érvrendszer.⁷⁸

Röviden szólnunk kell egy másik francia–magyar házassági tervről is, amely századfordulón (két évszázad óta először) eredménnyel járt. Foix-Candale-i Anna⁷⁹ és II. Ulászló házassága, illetve az azt megelőző francia – magyar tárgyalások és szövetség a századforduló keresztény Európájának ígéretes és jelentős eseménye volt. A francia források ennek szellemében írnak róla. A magyar királynő utazásáról szóló beszámoló rendkívül érdekes forrás, melynek új kiadása és fordítása a közelmúltban készült el. Ennek kapcsán Györkös Attila tanulmányai részletesen leírják a politikai kontextust.⁸⁰ Jagelló Ulászló Magyarországával ezzel a házassággal Európa legtekintélyesebb uralkodó dinasztiáival került kapcsolatba, s ez egyszerre bizonyította és növelte tovább az ország presztízsét. Kialakulni látszott egy stabil nyugati kapcsolatokkal, erős francia kötődésekkel rendelkező ígéretes magyar–lengyel tandem.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a közép-kelet európai népek, különösen pedig a magyarság teljesebb megismerése és beilleszkedése az egész nyugati kereszténység gondolatvilágába része volt a komplex nyugati expanciónak és an-

77 Részletesen lásd Csernus 2016, 172–179.

78 Itt a küldöttséget vezető Várdai István beszédéről és a krónikás összefoglaló alapján a kereszténység „oszlopáról” és a „védfaláról” valamint a „keresztény házról” és annak „pajzsáról” („*colomnes*” és „*murail*”, továbbá „*chrestienne maison*” és „*escu*”) esett szó. Eckhardt 1943, 125–127, Terbe 1938, 536–544. Gabriel 1944, 72–77., Csernus 1998, 117–118. Uő. 2018.

79 Anne de Foix (1484–1506), magyar historiográfiai hagyományban Candallei Anna, vagy Candale-i Anna. A navarrai királyi családból származott, a család birtokai azonban Dél-Franciaországban találhatók, így ő mindenképpen az occitán és a francia nyelvi kultúra hazai megjelenítője volt. (*A lektor*)

80 Györkös 2016, 20–32.

nak az általános intellektuális fellendülésnek, amit a 13. század az egész kontinens számára hozott. A Magyar Királyság ekkorra vált a periféria ígéretes országából a kereszténység integráns részévé, s lett annak fokozatosan az egyik legfőbb „oszlopa”, védelmének, és további expanziójának bázisa. A 14–15. századi magyarságkép Franciaországban alapvetően pozitív és szinte töretlenül fejlődik. Az Anjouk kora és Zsigmond uralkodása az ország és uralkodói presztízsét igen magasra helyezte. A magyar királyi tekintély profitált a magyar alattvalóihoz kötődő Zsigmond császárságából és nemzetközi tekintélyéből. Ebben nem jelentett törést a Zsigmond halálát követő időszak sem. Az oly fontosnak tartott török elleni küzdelemben pedig a Fehér Lovag-mítosz helyébe az új, elsősorban az itáliai humanista körök által táplált, az európai humanisták által megfogalmazott értékeket menteni és védeni hivatott (a francia területeken nem dokumentálható) Mátyás-mítosz lépett.⁸¹ Ezzel párhuzamosan haladt azonban egy másik folyamat, amelyet – mint láttuk – egy évszázaddal korábban Zsigmond indított el (s melyet utódai is alkalmaztak). A század végére a nemzetközi kommunikációban a „Fehér Lovag”- és a Mátyás-„mítosz” is visszaszorul, s ismét előtérbe kerül „Kereszténység védőpajzsa/védőbástyája”-szállóige, amely a „Kereszténység védőbástyája” irányába fejlődik tovább. A fejedelmi kiválóság hangsúlyozása helyébe az ország kollektív missziójának előtérbe állítása lép, amely a későbbiekben fokozatosan beépül a magyar nemzettudatba.

Hozzátehetjük, hogy forrásaink szerint Mátyás halálát követően nem látszik törés az ország megítélésében, legalábbis nincs olyan adatunk, amely erre utalna. Az ellenkezőjére annál inkább. Mindez arra enged következtetni, hogy az általános és meglehetősen elterjedt vélekedéssel szemben a Jagellók magyarországi uralma nem hozott visszaesést a megítélésben; Magyarország nemzetközi presztízse és vonzereje megmaradt.⁸² Magyarország tehát továbbra is az európai politika tevékeny résztvevője, a legfőbb hatalmak keresett szövetségese. Az ország 16. század eleji nemzetközi pozíciói és a magyar francia kapcsolatok történetének elemzése illetve a francia források alapján kirajzolódó Magyarország-kép azokat

81 Klaniczay 1975, 5–15.

82 A reneszánsz művészetre vonatkoztatva Marosi 2008, 9–10, az új megközelítésekre összefoglalva: Neumann – C. Tóth – Pálosfalvi 2019, 11–74.

az újabb értékeléseket támasztja alá, melyek nem tekintenek általános visszaesés-ként a Mátyás halálát követő Jagelló-korszakra. A magyar történetírás Bonfini óta – és művére nagymértékben támaszkodva – nemzeti királyság- és Mátyás-köz-pontú. Úgy véljük, hogy Mátyás művének valós értékelése nem indokolja, hogy az uralkodását megelőző Zsigmond-kor és az azt követő Jagelló-kor teljesítményét történeti gondolkodásunkban háttérbe szorítsuk.⁸³

A középkori Franciaországban – illetve a szélesebb értelemben vett, hozzá kötődő francia civilizációs közegben – a magyarokról alkotott kép kialakulása alapvetően két főbb fázisra bontható: az elsőt a honfoglalástól az Árpádok dinasztiájának négy évszázada, a másodikat pedig a nyugati dinasztikus expanzió valójában Mohácsig tartó bő két évszázada jelenti. Ezek a korszakok egyébként szorosan kapcsolódnak a magyarság nyugati struktúrákhoz való komplex integrálódási folyamatához. A két nagy korszakon belül voltak olyan időszakok, amikor ebben a folyamatban a magyar–francia kapcsolatoknak jelentős szerepük volt. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a középkori francia–magyar kapcsolatok története a magyarság nyugati struktúrákhoz való integrálódásának egy fontos fejezete és hogy a magyarokról alkotott képe ennek a folyamatnak a tükré. Az első fázisban a magyarok – nem csak fizikailag, a térben, hanem országépítés és mentalitásváltás tekintetében, vagyis szellemiekben is – hosszú utat tettek meg. A *Christianitas* területeit pusztító pogány erőből a „Szent királyok nemzetségére” támaszkodó, a nyugati kereszténységhez szilárdan kapcsolódó, később annak „védőpajzsaként” elhíresült, középkori keresztény nagyhatalommá váló országot – és ennek megfelelő ország-képet – sikerült felépíteniük.⁸⁴ A francia–magyar kapcsolatok első évszázadai tehát a nyugati keresztény világ kiterjesztésének erőterében mozgottak, és világosan megfogalmazott érdekezésekre épültek. Ez a pozitív geopolitikai és hatalmi érdek-konstrukció lényegében addig marad fent, amíg a királyi Magyarország nem került a Habsburg világhatalom francia érdekeket is súlyosan fenyegető dominanciája alá, s nem vált annak részévé. Ezzel az erővonalak radikálisan megváltoztak. Mohácsot követően (ahol II. Lajos személyében egy francia dinasztiából származó lengyel–magyar király vesztette életét), és ezzel

83 Zsigmondra Engel 1990, 262, 342–344., II. Ulászlóra Neumann 2016.

84 De Cevins 2004, 33–34, 58–61. Csernus 2002, 121–124.

a magyar-francia kapcsolatoknak egy „idilli” korszaka is véget ért. A Magyarországról és a magyarokról kialakult pozitív kép nem változott meg, de az új helyzetben Franciaország számára a stratégiai és taktikai döntések további politikai és geopolitikai szempontjait mindenekelőtt a Habsburgokhoz való – szinte minden területen konfliktusos – viszony határozta meg. A középkor francia–magyar kapcsolatainak története a ma is velünk élő és alakuló történelem része, s ennek tanulsága és mához szóló üzenete is van, amelyet Mádl Ferenc 2001-ben a Fontevraud-ban szervezett Anjou-kiállítás megnyitóján úgy fogalmazott meg, hogy az Anjou Európa „a jövő Európájának a múltja.”⁸⁵

---

85 Europe des Anjou 200, 13.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Megjegyzés: A bibliográfia összeállítása reprezentatív, és célja az, hogy a saját eszközeivel önmagában is jelezze a franciaországi magyar-kép legfontosabb forrásait, méghozzá úgy, hogy a francia források magyar fordításban, illetve kiadásban, míg a magyar források és feldolgozások a francia (vagy más idegen nyelvű) változatokban szerepelnek a hivatkozásokban. A francia nyelven hozzáférhető magyar vonatkozású művek listája jól tükrözi a szakmai és politikai érdeklődés egymást erősítő „konjunkturális” korszakait, illetve azt a kiemelkedő szakmai fejlődést, mely a magyar–francia kapcsolattörténeti kutatások területén az elmúlt évtizedekben megvalósult. Számos olyan mű van közöttük, amely magyar és francia, illetve angol változatban is megjelent.

AOKt. *Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.* I – XLV. Ed. Kristó Gyula et al., Budapest – Szeged, 1990.

Ács – Székely 2021. Ács Pál – Székely Júlia : *A reneszánsz reneszánsza. Beszélgetések Klaniczay Tiborról és a reneszánszról.* MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport, Budapest, 2021.

Bácsatyai 2016. Bácsatyai Dániel: A burgundiai magyar kalandozások és forrásaik 1-2. *Hadtörténelmi Közlemények.* 128 (2015) 105-119 és 129 (2016) 121-147.

Bácsatyai 2016. Bácsatyai Dániel: *A magyar kalandozások latin nyelvű kútfeői.* PhD értekezés PPKE TDI. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/B%C3%A1csatyaiD%C3%A1niel.pdf> (letöltés időpontja: 2022. június 22.)

Bellegarde 1995. André Bellegarde: La Hongrie à travers les manuels français d'histoire de 1867 à nos jours. (classes des lycées). In: Rohr – Vigh 1995. 99-103.

Bárány 2014. *Magyarország a középkori Európában.* Programvezető: Bárány Attila. MTA Lendület Program MTA – Debreceni Egyetem / LP 2014-13/2014. Budapest-Debrecen, 2014-2018.

- Camous 2007.** Thierry Camous: *ORIENTS / OCCIDENTS, vingt-cinq siècles de guerres*. PUF, Paris, 2007. 119-137.
- Charles de Hongrie 1992.** *Le Roman de messire Charles de Hongrie. Texte en prose de la fin du XVe siècle*. Éd. Marie-Luce Chênerie, Presses Universitaire du Mirail, Toulouse, 1992.
- Choque 2016.** Pierre Choque: *Foix-Candale-i Anna utazása Magyarországon*. Szövegkiadás és fordítás: Györkös Attila. In: Györkös 2016. 129-189.
- Commynes 1999.** Philippe de Commynes: Mátyás király jellemzése. In: *Középkori Egyetemes Történeti Szöveggyűjtemény. Európa és a Közel-Kelet*. szerk. Sz. Jónás Ilona, Osiris, Budapest, 1999.
- Collin de Plancy 1863.** J.-A. Simon Collin de Plancy: *Dictionnaire infernal. Répertoire universel*. Plon, Paris, 1863 (Repr. Slatkine 2008, 2011.) DOI-azonosító: <https://doi.org/10.11606/issn.2176-9419.v22i1p137-140>
- Couderc 1995.** Jean-Mary Couderc: L'image de la Hongrie d XXe siècle dans les livres niversitaires français. (Histoire et géographie). In: Jean Rohr, Árpád Vigh szerk. 1995. 105-110.
- Csákó 2013.** Csákó Judit: Az Árpád-kori magyarság ábrázolása a francia területeken keletkezett kútfők tükrében. In: *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*. szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely, 2013.73-94.
- Csákó 2013.** Csákó Judit: *Az Árpád-kori Magyarország a francia területeken keletkezett kútfők tükrében*. PhD értekezés ELTE TDI. 2015. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/csakojudit/diss.pdf> (letöltés időpontja: 2022. június 17.)
- Csernus 1999.** Csernus Sándor: *A francia nyelvű történetírás és Magyarország (13-15. század)*. Doktori Mestermunkák, Osiris, Budapest, 1999.
- Csernus 1999b.** Csernus Sándor: A magyar Anjouk a korabeli francia történetírásban. In: *A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Jónás Ilona tiszteletére*. szerk. Klaniczay Gábor – Nagy Balázs, ELTE BTK Középkori és Koraiújkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 1999. 425-436.
- Csernus 1995.** Csernus Sándor: Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról (1416. március). In: *Kelet és Nyugat között. Tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 1995. 103-142.
- Csernus 2013.** Csernus Sándor: Jean de Wavrin krónikája: angol történelem, francia történetírás és kereszties hadjárat. Burgundiak az Al-Dunán (1444-

- 1445). In: *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*. szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely, 2013. 127-152.
- Csernus 2000.** Csernus Sándor : La Hongrie et les Hongrois dans la littérature chevaleresque française. In: *La noblesse dans les territoires angevins au Moyen Age*. Éd. Noël Tonnerre, Angers-Rome, Éditions de l'École Française de Rome, Collection ÉFR. 275. Rome, 2000. 717-735.
- Csernus 2002.** Csernus Sándor : La Hongrie, le rempart de la Chrétienté, naissance et épanouissement d'une idée d'une mission collective. In: *Mythes et symboles politiques en Europe Centrale*. Éd. Chantal Delsol et al, PUF, Paris, 2002. 107-123. http://real-eod.mtak.hu/6660/1/Klny_Barbier65_017-041_Sandor%20Csernus.pdf (letöltés időpontja: 2022. június 17.)
- Csernus 1999a.** Csernus Sándor : Les Hongrois, les Français et les premières croisades, in *Conquête et Intégration. Les Hongrois et l'Europe (IXe-XIIIe siècles)*. In: Csernus – Korompay 1999. 411-426. http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/4998/1/csernus_les_hongrois_01.pdf (letöltés időpontja: 2022. június 17.)
- Csernus 2016.** Csernus Sándor: Myth, Propaganda and Popular Etymology. János Hunyadi – „White” or „Vlach” Knight? *Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged* (2016) vol. 12. ed. in chief. Lajos Kövér. Ed. Sándor Gyarmati et al, Szeged. 2016.125-147. <http://primus.arts.u-szeged.hu/chronica> (letöltés időpontja: 2022. június 17.)
- Csernus 2017a.** Csernus Sándor: Naissance d'un adage flexible et aujourd'hui de retour: „La Hongrie, rempart de la Chrétienté”. In: „*Ex oriente amicitia. Mélanges offerts à Frédéric Barbier à l'occasion de son 65e anniversaire*,” Éd. Claire Madl - István Monok. (Europe en réseau. Contribution à l'histoire de la culture écrite 1650-1918.) MTA KIK, Budapest, 2017.
- Csernus 2011.** Csernus Sándor : Une idéologie à l'épreuve de la modernité. L'idée de la croisade à la fin du Moyen Age. In: *De Cevins 2011*. 52-74. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.4000/books.pur.105161>
- Csernus 1998.** Csernus Sándor : Zsigmond és a Hunyadiak a középkori francia történetírásban. *Századok* (1998) 132. 1. sz., 47-127.
- Csernus–Korompay 1999.** *Les Hongrois et l'Europe. Conquête et intégration*. Éd. Sándor Csernus–Klára Korompay, Publications de l'Institut Hongrois

- de Paris, Paris–Szeged, 1999.
- Csukovits 2015.** Csukovits Enikő: *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2015.
- De Cevins 2021.** Marie-Madeleine De Cevins: *Démystifier l'Europe Centrale – Bohême, Hongrie et Pologne du VIIe au XVIe siècle.* Passés Composés, Paris, 2021.
- De Cevins 2013.** Marie-Madeleine De Cevins: *L'Europe centrale au Moyen Âge.* Didacte Histoire, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2013.
- De Cevins 2011.** Marie-Madeleine De Cevins: *L'Europe Centrale au seuil de la modernité. Mutations sociales, religieuses et culturelles.* Éd. Marie-Madeleine De Cevins, PUR, Rennes, 2011.
- De Cevins 2016.** Marie-Madeleine De Cevins : *Mathias Corvin. Un roi pour l'Europe Centrale (1458-1490).* Le Boutique de l'histoire, Les Indes Savantes, Paris, 2016.
- De Cevins 2004.** Marie-Madeleine De Cevins: *Saint Étienne de Hongrie.* Fayard, Paris, 2004. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.1017/s0395264900021181>
- Duranti 2019.** Tommaso Duranti: Tommaso da Pisano. *Dizionario Biografico degli italiani.* Vol 19. 2021.
- Eckhardt 1943.** Alexandre Eckhardt: *De Sicambria à Saint-Souci: histoires et légendes franco-hongroises.* Bibliothèque de la revue d'histoire comparée, n° 2. (1943) PUF, Paris. 53-71.
- Engel et al 2002.** Pál Engélet al: *Histoire de la Hongrie médiévale Tome II. Des Angevins aux Habsbourg.* Éd. Sándor Csernus – Noël-Yves Tonnerre, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2002. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.1017/s039526490001249x>
- Europe des Anjou 2001.** *Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIIIe au XVe siècle,* Catalogue de l'exposition. Éd. Guy Massin-Le Goff, Somogy – Éditions d'Art, Paris. 2001.
- Fábián Laura Sára 2019.** Fábián Laura Sára: *Salamon – uralkodói erények mintaképe a 13-14. században Nyugaton és Közép-Európában.* PhD értekezés ELTE TDI (kézirat)https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/50372/dissz_Fa

bian_Laura_tortenelemtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés időpontja: 2022. június 17.)

- Froissart 1971.** *Froissart krónikája*. Vál. ford. jegyz. Kulcsár Zsuzsanna, Gondolat, Budapest, 1971.
- Gregorius Turonensis 2010.** Tours-i Gergely: *Korunk története. A frankok története*. Kalligram, Pozsony, 2010.
- Gálffy – 2017.** László Gálffy: *Incursions normandes et hongroises en Francia Occidentalis*. In: *Györkös-Kiss 2017*. 11-24.
- Györkös 2017.** Attila Györkös: *Le mariage d'Anne de Foix et la diplomatie franco-hongroise au début du XVIe siècle*. In: *Györkös – Kiss 2017*. 127-141.
- Györkös 2016.** Györkös Attila: *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepei Észak-Itáliában és Magyarországon*. Attraktor, Máriabesnyő, 2016. 5-88.
- Györkös – Kiss 2013.** *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*. szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely, Speculum Historiae Debreceniense 13. Debreceni Egyetemi Kiadó – Debrecen University Press, Debrecen, 2013.
- Györkös – Kiss 2017.** „*M'en anei en Ongria*” – *Relations franco-hongroises au Moyen âge II*. szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely, Memoria Hungariae 4. Dir. Attila Bárány. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017.
- Hunyadi Mátyás 2008.** *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban (1458-1490)*. szerk. Farbaký Péter et al., Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2008.
- Histoire PUR 2001.** *Histoire de la Hongrie*. I-VI. Éd. Sándor Csernus – Noël-Yves Tonnerre, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2001. (2019-ig öt kötet jelent meg).
- Joinville 2015.** Jean de Joinville: *Szent Lajos élete és bölcs mondásai*. Közreadja: Csernus Sándor, Ford.: Uő. és Cs. Tóth Annamária. (A középkori francia történeti irodalom remekei II.) Balassi Kiadó, Budapest: 2015. 5-450.
- Karl 1908.** Louis Karl: *La Hongrie et les Hongrois dans les chansons de geste*. *Revue des langues romanes*, t. LI. (1908) 5-38.
- Klaniczay 2000.** Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Klaniczay – Nagy 1999.** *A magyar Anjouk a korabeli francia történetírásban*.

- In: „A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Jónás Ilona tiszteletére,” szerk. Klaniczay Gábor – Nagy Balázs, ELTE BTK Középkori és Koraiújkorai Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 1999.
- Klaniczay 1975.** Klaniczay Tibor: *A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mítosz.* Reneszánsz Füzetek, 28. Budapest, 1975.
- Korompay – 1978.** Korompay Klára: *Középkori helyneveink és a Roland-ének,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- Körmendi 2019.** Körmendi Tamás: *Az 1196 és 1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája.* Magyar Történelmi Emlékek, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történeti Intézet, Budapest, 2019.
- Kristó 1995.** Kristó Gyula: *A honfoglalás korának írott forrásai.* Szegedi Középkorász Műhely, Szeged. 1995.
- Kristó 2000.** Kristó Gyula: *Histoire de la Hongrie Médiévale. Tome I. Le temps des Arpads.* Éd. Sándor Csernus et Noël-Yves Tonnerre. Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2000.
- Maigret 1996.** A Maigret grófok adománylevele. – „Krisztusért és az ő ellenségei ellen”. In: *AETAS*, 1996/1-2, (1997)
- Maléth 2020.** Maléth Ágnes: *A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342).* PTE BTK TI Középkori és Koraiújkorai Tanszék, Pécs, 2020.
- Marinescu 1994.** Constantin Marinescu: *La politique orientale d'Alphonse d'Aragon, roi de Naples (1406-1458).* Barcelona, 1994.
- Marosi 2008.** Marosi Ernő : *Az Alpokon innen és túl. A reneszánsz látszólagos választójai Magyarországon 1500 körül és után.* In: *Mátyás király* 2008. I. 9-23.
- Mathias Corvin 2009.** *Mathias Corvin, les bibliothèques princières et l'état moderne.* Éd. Jean-François Maillard – István Monok – Donatella Nebbiai et al., Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2006.
- Mátyás király öröksége.** *Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16-17. század).* I-II. szerk. Mikó Árpád – Verő Mária, Magyar Nemzeti Galéria Kiadványai, Budapest, 2008.
- Matz – Tonnerre 2017.** Jean-Michel Matz – Noël-Yves Tonnerre: *L'Anjou des Princes. Fin IXe – fin XVe siècle.* Picard, Paris. 2017. DOI-azonosító: <https://>

doi.org/10.21039/rsj.213

- Mouillebouche 2006.** Hervé Mouillebouche: Les Hongrois en Bourgogne: le succès d'un mythe historiographique. *Annales de Bourgogne* 78. (2006) 127-168.
- Novák 2013.** Novák Veronika: Sárkány a porcelánboltban. In: *Györkös-Kiss 2013.* 253-270.
- Piccolomini 1980.** Aeneas Silvius Piccolomini: *Pápa vagy zsinat? (Válogatott levelek)*. Vál. Boronkay Iván. Ford. Boronkai Iván – Kapitánffy István, Magyar Helikon, Budapest, 1980.
- Prokopp 2013.** Prokopp Mária: Francia-magyar művészeti kapcsolatok III. Béla korában, Esztergomban. In: *Györkös-Kiss 2013.* 291-314.
- Queret-Podesta 2017.** Adrien Quéret-Podesta: Les plus anciens contacts entre les souverains hongrois et les établissements monastiques français. In: *Györkös-Kiss 2017.* 73-82.
- Rajnavölgyi 2013.** Rajnavölgyi Géza: III.Béla párizsi házassági ajánlatának tükröződése Andreas Capellanusnál. In: *Györkös-Kiss 2013.* 65-72.
- Riché 1999.** Pierre Riché: *II. Szilveszter, az ezredik év pápája*. Balassi, Budapest. 1999.
- Rohr – Vigh 1995.** *L'Image de la Hongrie en France I. Manuels scolaires et universitaires*. Actes du 1er Colloque International 1994. Éd. Jean Rohr – Árpád Vigh, Association des Amis de l'Institut Hongrois de Paris – IH, Paris, 1995.
- Rohr – Vigh 1996.** *L'Image de la Hongrie en France 2. Gudes et récits de voyages*. Actes du 2er Colloque International 1995. Éd. Jean Rohr – Árpád Vigh, Association des Amis de l'Institut Hongrois de Paris – IH, Paris, 1996.
- Roland-ének 1996.** *Roland-ének. Ófrancia históriás ének egy oxfordi kéziratból*. Ford. Rajnavölgyi Géza. Eötvös Klasszikusok. 6. kötet. Eötvös József Kiadó, Budapest 1996.
- Seláf 2016.** Seláf Levente: Szent Márton, mint magyar királyfi. Egy hagiográfiai motívum története. In: *Tóth – Zágorhidi 2016,* 137-164.
- Seláf 2016.** Seláf Levente: *Túl-Távol-Nyugat vagy Túl-Közel-Kelet? Magyarország és Közép Európa a középkori francia irodalomban*. Habilitációs dolgozat. ELTE BTK, Budapest (kézirat) 2015.
- Seláf 2015.** Seláf Levente: A trójai eredet mítosza és Magyarország Olivier de

- la Marche Emlékirataiban. I.: *Fehér Lovag. Tanlmányok Csernus Sándor 65 születésnapjára.* szerk. Gálfy László et al Szeged, 2015. 175-182.
- Sághy 2018.** Sághy Marianne: *Szent Márton. Krisztus katonája.* Szülőföld Kiadó, Szombathely, 2018.
- Sigismundus 2005.** *Sigismundus Rex et Imperator. Arts et culture à l'époque des Sigismond de Luxembourg. 1387-1437.* Catalogue de l'exposition. Éd. Imre Takács, collab. Zsolt Jékely – Szilárd Papp – Györgyi Poszler, Philipp von Zabern, Mainz, 2006. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.1111/j.1477-4658.2007.00368.x>
- Szávai 1989.** János Szávai: *Introduction à la littérature hongroise.* Akadémiai Kiadó – Jean Maisonneuve Éditeur, Budapest-Paris, 1989. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.2307/40146548>
- Szentmártoni Szabó 2011.** Géza Szentmártoni Szabó: *Du Péril de Parthenope. La découverte de la version intégrale du panégyrique de René d'Anjou par Janus Pannonius.* In: *René d'Anjou (1409-1480): Pouvoirs et gouvernement.* Éd. Jean-Michel Matz – Noël Tonnerre, PUR, Rennes, 2011. 287-312.
- Sz. Jónás 1992.** Sz. Jónás Ilona: *Szent Honorátsz 13. századi verses legendája.* *Századok*, 126 (1992) 634-645.
- Tóth-Zágorhidi 2016.** *Vita Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben.* szerk. Tóth Ferenc-Zágorhidi Czigány Balázs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016. http://real.mtak.hu/43406/1/SzentMarton_KONYV_online_u.pdf (letöltés időpontja: 2022. június 18.)
- Toulouse-Hanus 2002.** *Bibliographie de la Hongrie en langue française.* Éd. Henri Toulouse – Erzsébet Hanus, Publications de l'Institut Hongrois de Paris. Documenta I. Sér. dir. Sándor Csernus, Paris-Budapest-Szeged. 2002.
- Vajay 1968.** Szabolcs de Vajay: *Das Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862-933).* *Studia Hungarica., Schriften des Ungarischen Isntituts München*, 4. Hase und Koehler Verlag, Mainz, 1968. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.2307/2855681>
- Veszprémy 2014.** Veszprémy László: *Itt a magyar, hol a magyar? Megjegyzések a nyugati magyar kalandozások (907-933) forrásaihoz és időrendjéhez.* *Hadtörténelmi Közlemények* 127. (2014) 77-90.
- Villehardouin 1985.** Geoffroy de Villehardouin: *Bizánc megvétele.* Ford. Sza-

bics Imre, Európa Kiadó, Budapest. 1985. DOI-azonosító: https://doi.org/10.1007/978-3-476-05728-0_3767-1

Zrínyi 1976. Mátyás király életéről való elmélkedések. In: *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1976. 246-295.

The image of Hungary in the medieval sources of the Kingdom of France (from the 10th to the 15th century)

ABSTRACT: It is frequently found that for most of the French people, Hungary – and especially his medieval history – continues to be *terra incognita*. This paper gives a brief summary of the history of the historiography of the French-Hungarian relationships of the last two centuries and presents its main periods and conjuncture (frequently influenced by political reasons). It is easy to constate that the number and quality of scientific results (sources, studies) are considerable. The history of the relations will be presented in the context of the integration of Hungary to the structures of Europe and the expansion of the western Christianity. The relations between the French and the Hungarian Kingdom follow the same rythme. In the Midle Ages the Hungarian Kingdom had a long way to realise the great case: from an active participant of the second assaut against Western Europe, it became an important and influential actor of the European politics, prestigieus regional power and defender of the eastern and south-eastern frontiers of the western Christian world. The intensity of the relationships between the two countries was dominated by geopolitical and geostrategical raisons. The evolution of the image of Hungary and the Hungarians is perfectly reflected by the French sources of this period. Excepting the first stormy contacts, the interests of the two countries are common in the majority of the domains. However, this idyllic period was broken by the Muslim occupation, the tripartite division of the medieval kingdom and the connection of Hungary to the Habsbourg Empire.

KEYWORDS: raids conversion – foundation of the state, Hungarian saints, crusades, dinastic relationships, shield of Christendom, national identity, international politics.

L'image de la Hongrie dans les sources médiévales du Royaume de France (Du Xe au XVe siècle)

RÉSUMÉ: On dit souvent que pour la plupart des Français, la Hongrie – et spécialement l'histoire de son moyen-âge – est restée une *terra incognita*. Cette étude présente brièvement l'histoire de l'historiographie des relations franco-hongroises rédigée au cours des siècles dernières, définit ses périodes fortes et conjoncturelles (souvent influencées par les milieux politiques différents). On constate tout d'abord que dans le domaine des sources – tout comme dans leurs interprétations diverses – il y a des résultats considérables. L'histoire des rapports sera étudiée dans un contexte d'intégration de la Hongrie aux structures européennes et dans une perspective de l'expansion de la chrétienté occidentale. Les relations franco-hongroises ont également été rythmées par le même phénomène. Au cours du moyen-âge, la Hongrie a fait un long chemin : de la participation active du second assaut contre la Chrétienté occidentale, elle est devenue un acteur important de la scène européenne, une puissance régionale et défenseur des frontières de l'Est et de Sud-Est de l'Occident. L'intensité des rapports a été influencée par des raisons géopolitiques et géostratégiques. L'évolution de l'image de la Hongrie dans les sources françaises reflète bien ce processus. Mise à part les premiers contacts orageux, les intérêts des deux pays ont convergé dans la plupart des domaines. Mais avec l'occupation musulmane, la division du pays en trois parties (avec l'attachement de la Hongrie Royale à l'Empire des Habsbourg) cette période idyllique toucha à sa fin.

MOTS-CLÉS: incursions, évangélisation – fondation de l'État, saints hongrois, croisades, rapports dynastiques, écu de la chrétienté, conscience nationale, politique internationale.